

Tale of Agame

ወግዒ ዓጋመ

Compiled and edited by Dr. Ghelawdewos Araia

June 28 2010 IDEA, Inc.

‘Tale of Agame’ is a compilation of many oral traditions, history, culture, and genealogy of the people of Agame in what is today the Eastern District of Tigray, Ethiopia. In order to preserve the authenticity of historical facts, the themes in the tale are presented in their originality in Tigrigna, Amharic, and English.

The etymology of the word Ágame is not known although some oral historians contend that it is a derivation of A’gam, a thorny tree that has symbiotic relationship with the cactus tree. Some also attribute Ágame to Ga’me, a hairstyle of young women. In any event, the word is a pre-Tigrigna term and it may have other meanings.

King Seme II founded the Royal House of Ágame in the first quarter of the 17th century (circa 1620s) in Addigrat and the surrounding area known as Ganta Afe Shum.

King Seme’s ancestors come from Lasta, in northern Wello and his descendants dominated the northern half of the Ethiopian plateau for almost three centuries. The genealogy of King Seme (Dagmawi Seme as he was popularly known) is documented in *The Origins of the People of Eritrea (መሠረት ዓሌት ሕዝቢ መረብ ምላሽ)* by Gebre Iyesus Abay:

ትውልዱ ቤት ስባጋዲስ

ትውልዱ ቤት ስባጋዲስ (ሱባጋድስ) ካብ ወረደ ምሕረት ካብ ጅራተ ቀጭን ካብ ላስታ ዝመጹ ንምኻኛኖም ዝተፈልጠ እዩ።

ንሶምን ዓሌቶምን ናብዚ ንምጽሓፍ እተገደስናሉ ምክንያት ንሶም ናይ ብዙሓት ህዝቢ ኣቦ መሠረት ስለዝኾኑ እቶም ካብዚ ትውልዱ ሓረግ ተታሓሒዙ ዝወረደ ዘርኢ ዘለዎም ኣብ ብብዓዱ ኣዚዮም ብዙሓት ስለዘለዉ ንሳቶም ዝፈረይዎምን ዘለውዎ ዓድታትን እናሰመና ካብዚ ንታሕቲ ንገልጽ ኣሎና። ኣቦታት ስባጋዲስ ካብ ዳግማዊ ስመ ንላዕሊ ዘሎ ስጋብ ንታሕቲ ዘለዉ ወለዶ ንጽሕፍ ኣሎና።

ዳግማዊ ስመ ንኣብሰቦ ወለደ፡ ኣብሰቦ ድማ ንሸፋረ ወለደ፡ ሸፋረ ከኣ ንስብሓት፡ ስብሓት ድማ ንሹም ዓጋመ ኩመሊት ወለደ፡ ሹም ዓጋመ ኩመሊት ከኣ ንሹም ዓጋመ ወልዱ ወለዱ፡ ሹም ዓጋመ ወልዱ ከኣ ን፳ተ (10ተ) ወለዱ ሽሞም ከኣ ካብዚ ንታሕቲ ንመልከት፡ ደቂ ሹም ዓጋመ ወልዱ። 1 ንፋሲልኒ - 2 ንብሩርኒ - 3 ንሰንበቱን - 4 ንታቦቱን - 5 ንካሕሳይን - 6 ንፀበላን - 7 - ንደግያት

ሰባጋዲስን - 8 ንሓደሮን - 9 ንፊተውራሪ ገብረአምላክን - 10 ንጳጳሳን ነዚኦም 10 እዮም ዝወለዱ።

ካብዚኦም 1 ፋሲል ዝፈረዮም ዓዲ ግራዝማች ኅሹ ኣብ ሰዓ ኣብ ማይ ሃምን ዘለዉ ዝፈረዩ እዮ።

2ይቲ ሰንበቱ ከአ፡ ንሳ ዝወለደቶም ኣብ ዓይባ እንዳ ንብረእድ ንቤት ሓርያ ዘለዉ ንኣቶ ገብሪሃት ጋንታ ኣቶ (አፈ) ሹም ዝበሃሉ ሰንበቱ ነዚኦም ዝፈረየት እያ።

3ይ ጳጳሳ ኣብ ቀዝቀጽያ (ቀጽቀጽያ)፡ ንዓዲያት ወልደንኪኤልን ንዓድ ፊተውራሪ ለምለምን ኣብ ጉሎ መኸዳ ዘለዉ ኣቤቶ ጋንታ ሹም እናተባህሉ ይጽውዑለዉ።

4ይ ዘርኢ ፊተውራሪ ገብረአምላክ፡ ከአ ኣብ ደቂ ሓርሽ እንዳ ዳግና እኒ ደግያት ፀሐየ እኒ ደግያት እንግዳ እኒ ምራጭ እኒ ኣቶ ደረስ እኒ ኣቶ ደረስ እኒ ኣቶ ገብረ እኒ ኣቶ ገብረ ተስፋይ ከምዚሎም 7 የሕዋት ዝፈረይዎም ብሓደሽም ዓዲ ፊተውራሪ ገብረአምላክ ይበሃሉ ኣብ ዓዲ ሐረሲ ኣለዉ።

5ይ ዘርኢ ካሕሳይ፡ እኒ ደግያት ሓድጉ እኒ ደግያት ወልድዬ አቦ በላይ ወልድዬ እኒ ፊተውራሪ ደስታ እኒ ፊተውራሪ ገሠሠ ዝበሃሉ ካብ ንል ደግያት ባህታ ሰገነይቲ ዝውለዱ እዮም እንዳ ካሕሳይ ተባሂሎም ይጽውዑ ኣለዉ።

6ይቲ ወ/ፀበላ ናብ ኣቶ ወልደ እስይ ንሕላት ዝበሃል ዓዲ ኣብ ሓራማት ኣትያ ን ወ/ሲሂን ወለደት፡ ወይዘሮ ሲሂን ከአ ናብ ባሕሪ ነጋሲ ዝወልዳ ኣትያ ንደግያት ኃይለማርያም፡ ንፊተውራሪ ወልዱን ንፊተውራሪ እምባዬን ነዚኦም ዝፈረየት እያ፡ ንሳቶም ዘርኢ ጌቲኦም የሕዋት ኣብ ማይ ኣብዓ ዝበሃል ዓዲ ኣለዉ።

7ይቲ ወይዘሮ ብፋር ድማ ናብ አይድዑር ዝበሃል ዓዲ ኣትያ ንኣቶ ሮሜን ንደግያት ደረስን ንኸሊቲኦም ወለደት፡ ኣቶ ሮሜ ከአ ንደግያት ንጉሠ ወለደ፡ ኣብ ሓረሳዊ ድራ ዝበሃል ዓዲ ኣለዉ፡ ካብዚኦም ከአ ደግያት ደረስ ንበዓልጋዳ ተኸለን ንወይዘሮ ጀመርን ነዚኦም ንኸልተ ወለዱ፡ በዓልጋዳ ተኸለ ንደግያት ኃይሉ ወለዱ፡ ንሶም ዝፈረይዎም ከዓ ዓድ ደግያት ኃይሉ ኣብ ደራ ዝበሃል ዓዲ ኣለዉ። ወይዘሮ ጀመር ድማ ናብ ሓሓይላ ናብ ደግያት ባርያጋብር ወዲ ደግያት ገብረመስቀል ኣትየን ካብ ደግያት ባርያጋብር ንደግያት ገብረሥላሴ ወለዳ።

8ይቲ ወይዘሮ ታቦቱ ናብ ደግያት ድምፁ እንደርታ ፈለግ ዳዕሮ ዝበሃል ዓዲ ኣትያ ካብ ደግያት ድምፁ ንራእሲ ኣርኣያን ንወይዘሮ ሥላስን ወለደት፡ መልሻ ድማ ታቦቱ ናብ ሹም ተምቤን ባይሞት ተኣትያ ንደግያት ደርሶ ወለደት ራእሲ ኣርኣያ ዓቢ ዝወለደም። 1 ንደግያት ደብብን 2 ንደግያት ኣብርሃ ቀይሕን 3 ንደግያት ተድላ አባጉበንን 4 ንደግያት ደጀንን 5 ንደግያት ረዳን።

ከምዚሎም 5ተ ደቂ ራእሲ ኣርኣያ ዓቢ ዝፈረይዎም ኣብ እንደርታን ኣብ ካልእ ዓድን ኣለዉ፡ እተን ሓብቶም እምበይተይ ሥላስ ንል ታቦቱ ካብ ደግያት ድምፁ ዝውለዳ ናብ ሹም ተምቤን ምርጫ ኣትየን ካብኦም ን5ተ ወለዳ፡ ንሳቶም ድማ

ከምዚ ዝስዕብ እዩ። ንንጉሠ ነገሥት ሓፀይ የሓንሰን - 2 ንልጅ ጉብሳን - 3 ንደጊያት ማሩን - 4 ንልጅ ሓጎን - 5 ንእተጌ ድንቅነሽን፡ ከምዚሎም 5ተ ደቂ ሹም ተምቤን ምርጫ ይበሃሉ፡ ዘርኦም ድማ ኣብ ሙሉእ ኢትዮጵያ ተዘርጊሖም ኣለዉ።

ዓይቲ ዘርኢ ወይዘሮ ሓደሮ ናብ ኣምሃ ኣጎዕዲ ኣትየን ንፊተውራሪ ንጉሠን ንኣቶ ወልደሥላሴ ወለዳ፡ ኣቶ ወልደሥላሴ ን3ተ ወለዳ። 1 ንደጊያት ኣርኣያን - 2 ን ደጊያት እንግዳን - 3 ንኣቶ በላይን ፡ ነዚኦም 3ተ ወለዳ። ፊተውራሪ ንጉሠ ድማ ንደጊያት ተስፋይን ንደጊያት ተኸለጊዮርጊስን ወለዳ፡ እዚኦም ዝፈረይዎም ኣብ ኣግዑዲ ዝበሃል ዓዲ ኣለዉ።

10ይ መበል ዓሰርተ ደቂ ሹም ዓጋመ ወለዳ፡ ደጊያት ስባጋዲስ ዘበሃሉ ብዘበኖም ሓደ ዓብይን ፍሩሕን ሰብ ዝነበሩ እዮም፡ ንሶም ድማ ን7ተ ወለዳ ሽሞም ድማ ካብዚ ንታሕቲ ንገልጽ ኣሎና። 1 ንደጊያት ሓጎን - 2 ንደጊያት ካሕሳይን - 3 ንሹም ዓጋመ ኣረጋዊ - 4 ንደጊያት ወልደንኪኤልን - 5 ንኣቶ ኃይሉን - 6 ንሹም ዓጋመ ስብሓትን - ንኣቶ ሱባን።

ከምዚሎም 7ተ ኣወዳት ፡ ደቂ ደጊያት ስባጋዲስ እዮም፡ ደጊያት ሓጎንን ደጊያት ካሕሳይን ኣዲኦም ሓንቲ እያ ደቂ ንል ሓራማት እዮም፡ ደጊያት ወልደንኪኤልን ኣቶ ኃይሉን ካብ ጌርጊስ ንል ሓኔታ ሱባ ዓዲ ሹም ኣኩሎም ሳዕሲዕ ዝውለዱ እዮም፡ ሹም ዓጋመ ስብሓት ካብ ወይዘሮ ለተብርሃን ንል ከንቲባ ዘርኣሓንስ ወዲ ከንቲባ ቀላቲ ኣሕፍሲ ሽመዛና እዮም ዝውለዱ።

ሹም ዓጋመ ኣረጋዊ ድማ ካብ እምበይተይ ትሻል ንል ኣቶ ገብረመስቀል ዓቢ ዓረዛ ዝውለዱ እዮም፡ ኣቶ ሱባ ድማ ምስ እኒበዓል ደጊያት ወልደንኪኤልን ኣቶ ኃይሉን ኣዲኦም ሓንቲ እያ። ከምዚሎም 10ተ ደቂ ሹም ዓጋመ ወለዳን 7ተ ደቂ ደጊያት ስባጋዲስን እዚኣቶም ዝፈረይዎን ዝሓዘዎን ከምዚ ኣብ ላዕሊ ብገፊሑ ተገሊጹ ዘሎ ኣዘዮም ብዙሓትን ምዕቡላትን ኮይኖም ኣብ ሙሉእ ኢትዮጵያ ዘርኦም ተዘርጊሑ ኣሎ። (ገጽ 86-88)

መተሓሳስቢ፡- ደራሲ ገብረእዮሱስ ኣባይ ከምቲ ኣብ ላዕሊ ዝጠቐሶ 'ትውልዲ ቤት ስባጋድስ' ብሰፊሑ እዩ ኣ'ቕሪቡዎ ግን ነቲ ትውልዲ ብደቂ ደጊያት ስባጋድስ ስለዝገጸዎ መቐጸልታ ክህልዎ ምእንቲ ከምዚ ዝስዕብ ነ'ቕርቦ ኣሎና፡-

ካብ ደቂ ስባጋድስ ኣዘዮም ዝተፈልጡ ሹም ዓጋመ ኣረጋዊ እዮም ነይሮም፡ ንሶም ብጊዲኦም ድማ ብዙሓት እዮም ወሊዶም ግን ብጣዕሚ ፍሉጣት ግራዝማች ተኸለሃይማኖትን ራእሲ ስብሓትን እዮም። ብዛዕባ ራእሲ ስብሓት ፍሉይ ጽሑፍ ኣብ ታሕቲ ከነቕርብ ኢና። ቅድሚኡ ግን ብዛዕባ ኣቦ ሓጎኦም ማለት ደጊያት ስባጋድስ ብዙሕ እተጻሕፈ እኳ እንተሎ ኣቶ በላይ ግደይ ኣምሃ ኣክሱም ኣብ ዝብል መጽሓፍም ዝጠቐስዎ (ብኣምሓርኛ) ነ'ቕርብ፡-

ኣክሱም ከጥንት ጀምሮ የኢትዮጵያ ነገሥታት ዋና መዲና ሆኖ ኣገልግሏል። ስለዚህም የተከበረ ቅዱስ ስፍራ ነው። ከኣክሱም የ20 ኪሎ ሜትር ርቀት የሚገኘውን የኣድዋን ኣከባቢም እነራስ ዓምደ ሃይማኖትና ራስ ሥሁል ሚካኤል

ዋና ከተማቸው አድርገው ይቀመጡበት እንደነበረ ይታወቃል። ስለዚህ ጥንታዊነቱ አያጠራጥርም። ነገር ግን በተለይ የአሁኗ የአድዋ ከተማ ያለችበትን አካባቢ ጫካውን መንጥረው የመሰረቱት የትግራይ ትግራኝ መስፍን ደጃዝማች ሱባጋድስ ወልዱ አለውሃ በመለስ ትግራይንና የአሁኗን ኤርትራ አስከ ቀይ ባሕር አከባቢ ሲገዙ በነበረበት ወቅት የዛሬ 175 ዓመት ገደማ ነው።

የአድዋ ከተማ ቅድስት ቦታና ገዳም ከሆነችው ከአክሱም ትንሽ ራቅ ብላ በከተማነት እንድትቆረቆር የተደረገችውም ለንግድ መናኸርያና መገበያያ፣ ለዓለማዊ እንቅስቃሴና ለሥጋዊ አኗኗር እንድታገለግል ታስቦ ነው።

ደጃዝማች ሱባጋድስም ከተማዋን አስፍተው ክርስትያንና እስላም አብረው ተቀላቅለው ቤት ሠርተው እንዲሠፍሩባት አድርገዋል። አድዋ ከጥንት ጀምሮ የንግድ መናኸርያና እና የሰው መስፈርያ እንደመሆኗ መጠን በዚህም መሠረት ከየቦታው ለምሳሌ ከጎጃም፣ ከጎንደር፣ ከአገው ምድር ሰዎች መጥተው በትግራይ በብዛት የሚኖሩባት ከተማ ቢኖር የአድዋ ከተማ ነች። ደጃዝማች ሱባጋድስ ያሠሩትም የአድዋ መድኃኔ ዓለም ቤተ ክርስትያን እስከ ዛሬ ድረስ ሲቀደስበትና ሲወደስበት ሕዝብ ክርስትያን ሲጠቀምበት ይገኛል።

እንደሚባለውም ደጃዝማች ሱባጋድስ የቤተ ክርስትያኑን ሕንጻ መጀመርያ የሠሩት ለራሳቸው ቤተ መንግሥት እንዲሆን ነበር። ነገር ግን መስፍኑ በሌላ ቦታ ቤተ መንግሥት ስለሠሩ ሕንፃውን ወደ ቤተ ክርስትያንነት ለውጠው ታቦተ መድኃኔ ዓለምን አስገቡበት።

መስፋኑ ደጃዝማች ሱባጋድስ በዘመናቸው እንደ አጽቢ እንዳ ሥላሴና አዲግራት የመሳሰሉትን ከተሞች መሥርተው ሕግና ደንብ አውጥተው ከሌላ አካባቢ የመጣው ሁሉ ክርስትያኑም ሆነ እስላሙ እንዲሠፍርበት አድርገዋል። በነዚህም ከተሞች ቤተ መንግሥታቸውን ካሠሩ በኋላ በአዲግራት የቂርቆስና የመድኃኔ ዓለምን፣ በአጽቢ ደግሞ የሥላሴን አብያተ ክርስትያናት የሠሩ እሳቸው ናቸው። ደጃዝማች ሱባጋድስ በአክሱም የጽላት ቤትም አሠርተዋል።

ደጃዝማች ሱባጋድስ ከተሞችን ከመቆርቆር ልዩ ልዩ አብያተ ክርስትያናትን ከመሥራታቸውም ሌላ እስከ ቀይ ባሕር ዘልቀው “ይህ ባሕር ጎሮሯችን ስለሆነ ጠላት እንዳይደፍረው መጠበቅ አለብን ፡ ብሞት እንኳን እዚሁ ቀይ ባሕር ዳርቻ ቅበሩኝ ካልሆነ ደግሞ ፊቱን ወደ ቀይ ባሕር አድርጋችሁ ቅበሩኝ” ብለው ተናግረዋል። የአከባቢው ባላባቶች ለሆኑት የናይብ ተወላጆች ሹመትና ሽልማት እየሰጡ፣ የጋብቻም ትስስር እያደረጉ ያን ጊዜ በነበሩ በኢትዮጵያ ወደቦች በምጽዋና በኢድ እየተጠቀሙ ንግድ እንዲስፋፉ የአከባቢው ጸጥታና ሰላም እንዲጠበቅ አድርገዋል። ለኤርትራ ሕዝብም ሕግና ሥርዓት አውጥተው በሰላምና በደስታ ይኖር ስለነበር የደጃዝማች ሱባጋድስ አስተዳደር ይመስገን ስለነበር “ወርቃማ ጊዜ” በሚል ቅጽል ለ14 አመታት ኤርትራን በትግራይ ትግራኝ ውስጥ አስተዳድረዋል። (አክሱም ገጽ 166-169)

ከዚህ በታች የቀረበው ደግሞ ስለ ራስ ስብሐት ነው። ነገር ግን ስሙ ያልታወቀ ጸሓፊ በጉራማይላ ማለትም በአማርኛና በትግርኛ ስለጻፈው እንዳለ አቅርቦናል፡-

ስለ የራስ ስብሐት አረጋጭ ታሪክ

አፄ የሐንስ መተማ በሞቱ ጊዜ በመላው ትግሬ ትግርኛ ብዙ ረሃብና ችግር፣ ዝርፍያ ስለተፈጠረ በዝያን ጊዜ ራስ ስብሐት በሁሉ ዘንድ የታወቁ በጣም አስተዋይና ደሃ ጠባቂ ነበሩ። ጊዜው ያመጣውን ችግር ለማስወገድ ሲሉ ከደጃች ባህታ ሰገነይቲ ጋር ስምምነት አድርገው ማሸላ ከምጽዋ እያስመጡ፣ በአዲግራት ከተማ፣ አሁን የመድኃኔ ዓለም ቤተ ክርስቲያን ያለበት፣ ገበያ አቋቁመው ለሊት በፋኑስ (ማሾ) ቀን በፀሐይ ይገበዩ ስለነበሩ፣ ይህ ሞያቸውና ታላቅነታቸው ያልተሰማበት አገር አልነበረም። ሰለዚህ ከራያ ዓዘቦ፣ ከዋጅራት፣ ከተምቤን፣ ከእንደርታ፣ ከሸሬ፣ ከሌላም ክፍል አገሮች የመጣ ህዝብ ከዓዲግራት እህል እየገዛ ወደሃገሩ በዘበኛ እያሰጠበቁ ይሸኙት ነበር። መቸም ኑሮ ኑሮ ከመሬት ዙሮ ዙሮ ከቤት እንደተባለው ሞት አይቀርምና ራስ ስብሐት ከሁለት ደጃዝማች ልጆቻቸው ጋር በዓኮራ ሲሞቱ ስለመልካም ታሪካቸውና ዝናቸው የሚመለከተውን ተገጠማላቸው።

-1-

አፄ የሐንስ አብ መተማ እንክሞቱ
በዓል ከብቲ ከብቲ ተዘሚቱ
በዓል በቅሊ በቅሊ ተዘሚቱ
በዓል ቅርሺ ቅርሹ ተዘሚቱ
በዓል ነፍጢ ነፍጡ ተዘሚቱ
አጽቢ ደራ ኩሉ ዋጅራቱ
እንደርታ ኩሉ ድንግላቱ
አርማጭሆ ኩሉ ወልቃይቱ
ንዓጋመ ገቢሩ ስደቱ
ዓጋመ ረጉዱ መሬቱ
ሻላ ስብሐት ሰሎሞን ስርዓቱ
ብምጽዋዕ በሪ አኸፊቱ
ሽዋን ወሎን ኮይኑ ሕግጋቱ
ዘይገዝእዶ አሎ ብመዓልቱ
ቆላሕ ኢልኩም መሬት ተቋመቱ
መን አሎና ከም ጠቅልል ንቅሐቱ
እልፊ ድኻ ዘሕድር መጽዊቱ
ንየማናይ ዝሰድድ ኖቹቱ
ንጽጋማይ ዝሰድድ ኖቹቱ
አብ ማእከል ዝቐመጥ ቢሒቱ
ማይ ዕዳጋ ሰማእታት ቀደስቱ
ማይ ጸዓዳ ሓዋርያት ዓጠንቱ
ስጋ ሰብ ቀለቦም ሰራዊቱ
እንተኾይነ ሓስየ ከፍቱ
ጠይቅዎም ንግጠም ደም ራቱ
ይህ ሁሉ አልፈዋል ዓለም ከንቱ

እንዴት አለህ ሊቀ መሳፍንቱ
በቀይ ቀለም በክቡር እንጨቱ
ተጽፏህ ኑረሃል ለመንግስቱ
ሰይጣን አስተብህ ምን አባቱ
ደከመኝ ታከተኝ ዓለም ከንቱ

-2-

ምስ ክልተ ደቆም እተገጥመሎም

ከመይ ኢኹም ሰለስተ ሚዛን
ደቂ ገረይ ደቂ በለው¹ ሰብ ሓሪ ብርኮነ
አባ ጠቐልል² ደኣ ውን ይብለኒ ኣነ
ምልሰይ እንተትብል ለምቅነ
ንድኻ ክትሪኦ ከመይ ከም ዝኾነ
እከይ ክልተ ሞት ወይለይ ኣነ
ማይ ዶ ይዕኮት ሰማይ ይጋናነ
ብዘይ ጠቐልል ዶ ኣንታ ድኻ ይሰናነ
አብ ጤፍ ውሃማ ውግእ ኮነ³
እተስበረ አልጋን ጨጋገነ
ብድሕሪኡ እቲ ነጋሪት ተጻዕነ
አብ ዓጋመ ፍጹም ብርሃን ኮነ
አብዚ ኮረምማ ውግእ ኮነ⁴
እተሰብረ አልጋን ጨጋገነ
ብድሕሪ እቲይ ነጋሪት ተጻዕነ
ዓዲግራት ፍጹም ብርሃን ኮነ
አብዚ ዓለቋማ ውግእ ኮነ⁵
ኮብኮብካዮም ኣእተኻዮም ንጣልያነ
ክሰድ ክሰደልካ ደኣ ኾነ⁶
ካብ ናኹራ ካብ ዓሰብ ኣውጺእካዮም ንሰብኡነ
እዙይ ዝገብር ዶ ደጊም ከይግነ
ሉሉባኡ ሓው ጠቐልል ከምኮነ
ቶሎ ቢሉ ዕዳ ምተሰነ
ንሉብዘመን እምበር ንለምቅነ
አብ እንዳ ገበል ዶ ተመን ከይሰኣነ⁷

-3-

አንታ መን አሎ ዓለም ዘይሓልፎ
ንአባ ጠቐልል እኳ ዓለም ዝሓለፎ
ክሻብ ረድፊይ ዝኾን ሕንኽ ኣርገፎ
ብየማነይ ብጸጋማይ ተዋፊፎ
ነጋሪኡ ራሕሪሑ ገደፎ

1. አባ ገረይ ደጃች ሱባጋድስ እዮም፡ አባ በለው ሹም ዓጋመ አረጋዊ እዮም
2. አባ ጠቅልል ራእሲ ስብሐት እዮም
3. ጤፍ ውሃ ጥቆ ወልድያ እዩ
4. ምስ ደጃች አብርሃ ቀይሕ
5. ምስ ጣልያን ብዘበን ዓድዋ ብጥሪ ወርሒ ስለዝተዋግኡ፡ ዓድዋ የካቲት
6. በዓል ደጃች ወልድየ፡ ደጃች ካሳ ዝበሃሉ ጣልያን ወሲድዎም ስለዝነበሩ
7. ደጃች ካሰ ቆልዓ ስለዝነበሩ ተመን እተባህሉ ንሶም እዮም

አርብዓ ዓመት ድሕሪ ኮናት ዓድዋ ጣልያን ንስዕራቶም ሕነ ንምፍዳይ ንኢትየጽያ ክወሩን ግዝእቶም ክገብርዎን ኣብ ዝፈተኑሉ ጊዜ ህዝቢ ዓጋመ ምስ ኣሕዋቱን ኣሓቱን ትግራዎትን ጀጋኑ ኢትየጽያውያንን ከወይኑ ንጸላኢ ኣብ ዝመከተሉ ጊዜ ዝተገጥመ ግጥሚ ድማ አስዲብና ነቕርብ። እዚ ግጥሚ'ዚ ብሕዳር 2001 (December 2009) ፍቕሪ ሃገር ዘለዎምን ፈታው ህዝቦምን ምስ ዝኾኑ ባላምበራስ ረዳ አድሓኖም ኣብ ዝገበርናዮ ወግዲ ዝመዝገብናዮ እዩ። እነሆ!

ከምዚ ሎሚ ኣይምሰልኩም በዓል ኣይግዱ
እዚ ዓድስ ዓዲ ስባጋድስ እኮ እዩ ኔሩ ዓዲ ወልዱ

ወዮ ጣልያን ደኣ ሓይሉ ገይርዎ ዕርዱ
እዋ ሕዚ'ውን ኣይፍለጥን መገዱ

እቶም ሓደ ሰብኣይ¹ ደኣ ኣይምቱ
ኣብ ትሕቲ መሬት ኣይረዱ
እተደገቡሉ ሓው ግን ኣይድንጉን ምንዳዱ

1. እቶም ሓደ ሰብኣይ ተባሂሎም ዘለዉ ኣፄ ኃይለሥላሴ እዮም

ዓጋመ ከም ካልእ ቦታታት ትግራይን፡ ጎንደርን፡ ላሊበላን፡ ሃረርን፡ ጅማን ስልጣኔ ዝተንጸባረቐሉ ዓዲ ታሪኽ እዩ። ኣብ ሙሉእ ትግራይ (ካብቲ ኣብ ላሊበላ ዘሎ ዝበዝሕ) 126 ዝተወቐሩ ኣብያተ ክርስቲያናት አሎዎ። ካብዚኡን 15 ድማ ኣብ ዓጋመ ይርከባ። ነዚ ሓበሬታ'ዚ ዝድግፍ መርትዖ ብኣባ ተወልደመድኅን የሴፍ እተደርሰ በትግሬ ጠቅላይ ግዛት የሚገኙ በውቅር የተሰሩ ኣብያተ ክርስቲያናት ዝረኽብናዮ ስለዘሎ ካብዚ ንታሕቲ ብኸፋሉ ነቕርቦ አሎና፡-

በዓጋሜ አውራጃ ግዛት ውስጥ የሕንጻዎች ብዛት አሥራ አምስት ነው።

ሀ/ በጋንታ አፈሹም ወረዳ፤

1. ዓዲ አቤል	እንዳ አባ ሳሙኤል
2. ሳዐት	እንዳ ማርያም
3. ድንግላት	እንዳ ማርያም

ለ/ በሐራማት ወረዳ የሚገኙት፤

1. ሐውዜን	እንዳ አቡነ ተክለሃይማኖት
2. ማይኮዳ	እንዳ ጊዮርጊስ
3. አንበሳት	እንዳ ሚካኤል
4. ቁዳት	እንዳ ማርያም
5. ቅለለ	እንዳ አቡነ ገብረሚካኤል
6. ሱጣ	እንዳ ማርያም
7. ጉቦ	እንዳ ብዙኃን ማርያም
8. ቤትየስ	እንዳ እየሱስ
9. ኩዶ	እንዳ ማርያም
10. ባሕራ	እንዳ ማርያም
11. ደብረ ኅረይኩዋ	እንዳ አቡነ ገብረ ናዝራዊ

ማሳሰቢያ፡- አንድ ሳይጠቀስ የቀረ የውቅር ቤተክርስቲያን አለና ለወደፊት በጥናትና ምርምር እንደርስበታለን የሚል እምነት አለን።

የዓጋመ ሕዝብ እንደ ሌሎች የትግራይ ሕዝብና አጠቃለይ የኢትዮጵያ ሕዝብ ታታሪና ሰራተኛ ሕዝብ ስለሆነ ኑሮውን ለመግፋትና ለማሻሻል በየትም ቦታና በጉልበቱ አስተዋጽኦ አድርጓል። ለምሳሌ በኤርትራ ይኖሩ የነበሩ የትግራይ ተወላጆች የገንዘብ መዋጮ እያደረጉ የልማት ጎዳናዎችን ቀይሰው ነበር። እንደ አብነት መጥቀስ የሚቻለው ከዚህ በታች የምናቀርበው የዛሬ ሓምሳ ወይም ስልሳ ዓመት የተጻፈውን ሰነድ ነው። በቀላሉ ለማንብብ ያህል የስሞች ዝርዝር እንደገና ጽፏናቸዋል፤ በእጅ የተጻፈ ምንጩ ሰነድ ግን እንዳለ አቅርቦነዋል፡-

ለዓዲግራት ክሊኒክ መሥርያ እርዳታ ለጊዜው የተሰጠ

1. አቶ ገበረሕይወት ገ/ኪዳን	50
2. አቶ አሰፋ ገበርማርያም	50
3. አቶ ረዳ ገበረሕይወት	50
4. አቶ ብሉጽ ተስፋ-ሕይወት	20
5. አቶ ጻድቅ በርሄ	20
6. ቀኛ ገብራይ ካሕሳይ	10
7. አለቃ አርአያ ተክለሃይማኖት	10
8. አቶ አበርሃ ሓድገምበስ	10
9. አቶ ግርማይ ተ/ሃይማኖት	10
10. አቶ የዕብዮ ትርፌ	10
11. ወ/ብርሃና ናይዝጊ	10
12. አቶ ትኩእ መለስ	10
13. አቶ ካሕሳይ ባህታ	10
14. አቶ ደስታ ተድላ	10
15. ወ/አወጣሽ ገብረሚካኤል	20
16. አቶ እምባዬ ኢማም	10

17. ቁስ ለምለም ገብረሚካኤል	10
18. ልጅ አበራ ቦጓለ	10
19. አቶ ገብረመስቀል ለምለም	10

All Rights Reserved. Copyright © Institute of Development and Education for Africa (IDEA), Inc. 2010. Dr. Ghelawdewos Araia can be contacted via dr.garaia@africanidea.org for questions, educational and constructive feedbacks.